

The background of the entire page is a detailed mosaic from the Villa Romana dels Ametllers. It features a central figure, possibly a deity or a personification, surrounded by intricate geometric and floral patterns. The mosaic is rendered in a monochromatic orange and white color scheme.

NOVES APORTACIONS AL CONEIXEMENT DE LA
VILLA ROMANA DELS AMETLLERS / TOSSA

QUADERNS D'ESTUDIS TOSSENSCS

1

Ricard Batista i Noguera,
Albert López i Mullor,
Marius Zucchitello

**NOVES APORTACIONS AL CONEIXEMENT DE LA
VILLA ROMANA DELS AMETLLERS/TOSSA**

QUADERNS D'ESTUDIS TOSSENSCS

1

AJUNTAMENT DE TOSSA. 1980

1. La villa romana.

La seva situació era privilegiada. Fou construïda en un lloc estratègic, que li permetia de dominar la badia, i la platja es trobava més pròxima que en l'actualitat. Tanmateix, cal atribuir la seva magnífica situació també a altres raons. El territori de l'interior, muntanyenc, però adequat per al cultiu de l'olivera i la vinya, propicià una florent activitat econòmica, que els excedents, *quod supersit* (1), junt amb els productes d'una activitat mig industrial com el salaó, podien ésser exportats mitjançant l'intens tràfic de petit cabotatge constatat a aquestes costes. D'aquesta manera la *villa* romana de Tossa va reunir les condicions necessàries per a una excel·lent explotació del seu *fundus*, transformant-lo inclús en latifúndi durant el segle IV, i sobrevivint a múltiples conjuntures negatives, tant en el terreny econòmic com en el polític.

Considerada entre les *villae* rurals més interessants i importants excavades a la costa mediterrània de la província Tarraconense (2), s'extén, seguint les indicacions de Cató, Varró i Columel·la, sobre un terreny amb marges, en la vessant de Llevant del Turó de Can Magí. La situació és encertada, perquè reuneix els requisits bàsics de salubritat, seguretat i escurriment d'aigües pluvials i residuals (3). Segueix, a més, les normes de Palladi que recomanen construir la *villa urbana* a mitja falda, en un nivell superior al de la *villa rustica*, permetent, així, al propietari tenir una visió de conjunt de l'heretat, controlant el treball d'explotació agrícola i, també, assumir la funció de senyoriu pròpia del *possessor-potentior*, que adquirí una importància rellevant en els últims anys de l'Imperi. La figura musical de Vital·lis, hieràtica sota l'arcada principal d'un pòrtic, representada com sí es tractés del mateix emperador, és testimoni d'aquesta evolució.

2. Les excavacions.

Ja Pella i Forgas parla de monedes, fragments ceràmics i d'“estranyes línies de velles parets d'època grega i romana, trobades en els fonaments de la vila més antiga de Tossa” (4). Així mateix, Enrique Claudio Girbal suposà a Tossa una població romana, basant-se en “Les restes de ceràmica d'aquells temps i anteriors trobats en ella i les seves rodalies” (5). Però és evident que ambdós, per una vaguetat, no feien referència al lloc concret de les troballes, i hem de suposar que era la *villa* ara objecte d'estudi.

Fou Ignasi Melé i Farré, humanista, idealista i metge en aquell temps de la nostra vila que, convençut de l'existència d'un assentament més antic que el prístini medieval, començà les excavacions, finançant-les amb el seu propi peculi. Ell mateix descriu el fet de la manera següent: “El primer de febrer de l'any 1914 vaig començar les excavacions per un mur que estava al descobert i tenia 1,50 metres de llargada i 66 cm. d'alçada per 69 cm. de gruix, que, al meu entendre, pels materials de construcció, havia d'ésser d'època romana. No vaig errar-me, puix als pocs dies ja tenia al descobert tota la llargada del dit mur, que és de 28,10 m., fins a l'angle de l'altra paret que no he pogut descobrir encara” (6). Els treballs posaren en evidència una sèrie de vastes estances de la *villa rustica*, suposats magatzems, i la base d'una premsa d'oli.

El valor arqueològic de les troballes fou evidenciat pel Dr. Pere Bosch i Gimpera en un dictamen dirigit al batlle de Tossa amb data 7 de Juliol de 1916 (7), i per l'arqueòleg alemany A. Schulten, que reconeixia la importància del descobriment, elogiava Melé i estimulava la continuació de les excavacions. Així les coses, el Dr. Melé deixà d'excavar en el punt d'arrencada de la vessant del turó i va dirigir la seva atenció a uns metres més amunt, on va descobrir la *villa urbana*: “A primers del mes de desembre de 1921 vaig tenir la sort de descobrir les habitacions potser les més importants de la *villa*”. D'aquesta forma varen tornar a veure la llum els mosaics del menjador, *triclinium*, de les habitacions, *cubicula*, del vestíbul, *vestibulum*, de l'atri, *atrium*, en els que es podia llegir el nom de la Tossa romana, *Turissa*, i el de *Vitalis*, *possessor* de la *villa* a finals del segle IV.

Per la seva importància, el terreny anomenat “dels ametllers”, on és enclavada la *villa*, fou adquirit per l'Institut d'Estudis Catalans. Uns anys més tard, l'estiu de 1933, el Museu Arqueològic de Barcelona es va fer càrrec de la consolidació dels mosaics, feina que dirigí el professor Alberto del Castillo, que, a la vegada, va empen-

dre noves excavacions que proseguiren al llarg dels estius del anys 1934 i 1935, permetent-li determinar el perímetre de la *villa urbana* — un rectangle de 60 x 30 metres — i portar a terme interessants descobriments. Aparegueren llavors un hipocaust, una piscina, la cuina i altres dependències.

Però, sobretot, aquestes investigacions van oferir la possibilitat al Dr. Castillo de fixar dos períodes o fases en la *villa*. El primer es datà entre els segles I i II d. de J.C., essent els seus elements determinants l'hipocaust i la piscina: fragments musius trobats entre les cendres de l'hipocaust van permetre suposar l'existència d'unes habitacions amb paviment de mosaic ja a finals d'aquesta etapa, com s'esdevé, per exemple, a les *villae* de Sabadell i Puig d'en Cebolla (9). El segon període, segons Alberto del Castillo, correspondria al segle IV, assenyalant el moment de reconstrucció i posterior increment de l'establiment darrera la ràtzia franco-alamanya vers el 265. A aquesta fase pertanyerien les estances amb mosaics descobertes per Melé. Tanmateix, el nostre investigador no descartà l'existència d'una tercera fase visigòtica datable al segle VI, a la que pertanyeria l'última habitació amb sòl de morter descoberta a la *villa urbana*. Aquest període acabaria amb la invasió sarraïna del segle VIII (10).

Finalment, el 1957, l'Ajuntament de Tossa adquirí el solar on van començar les primeres excavacions (11). Era l'única parcel·la que restava lliure i salvable, perquè la resta del pla havia estat venut i urbanitzat. El terreny en qüestió fou després dedicat a parc infantil del col·legi religiós establert en l'Antic Hospital de pobres (12), i, posteriorment, fins al començament de les prospeccions sistemàtiques, fou utilitzat com a estacionament públic de vehicles.

3. Les darreres prospeccions.

Era evident que les espectaculars troballes realitzades en aquella zona havien concentrat l'atenció en la *villa urbana* deixant a segon terme, i fins i tot oblidada, la *villa rustica*. Tanmateix, era encara més evident que les instal·lacions agrícoles d'un *fundus* com el que ens preocupa no es podien reduir al dipòsits i premses d'oli. Es va decidir, doncs, començar una prospecció de la zona, encarrilada a la seva posterior excavació sistemàtica i científica. Els treballs començaren el març de 1976, perllongant-se fins a la primavera de 1979, moment en què es donà per finalitzada aquesta primera fase de la investigació.

Els treballs realitzats últimament han permès ampliar l'extensió superficial coneguda de la *villa rustica*, modificar la visió de conjunt, i, amb les degudes reserves, tenint en compte la procedència dels materials, dilatar l'arc cronològic corresponent a l'ocupació del lloc, que, en l'actualitat, es pot portar des de mitjans del segle I a. de J.C. fins a l'Alta Edat Mitjana, quan part del predi fou utilitzat com a necròpolis d'inhumació. Aixó no obstant, l'anàlisi de les estructures aparegudes des de 1914 proporciona dues fases de construcció sensiblement distintes.

La neteja i ulterior prospecció de tota la zona descoberta en 1914, com hem mencionat abans, va proporcionar dues fases: a la primera, dels segles I o II, pertany el gran paviment de *opus testaceum* amb vora de mitja canya, el fons, segurament, d'una piscina o gran recol·lector de líquids, *lacus*, mentre la base de la premsa, *lapis pedicium*, amb encaixos, *foramina*, per a subjectar els pals verticals, pertany a una segona fase, quan aquesta gran dependència fou destinada a locals de premsa, *torcularia*, dividint el recol·lector en diferents departaments per a depositar les collites, *tabularia*. Han estat trobats, a més, dos fragments d'una altra base de premsa que evidència una gran envergadura en l'explotació de l'oli del *fundus*.

Des de la gran construcció fins a la carretera de Tossa a Hostalric, avui avinguda del Pelegrí, en el pla que fou aparcament, i en època de la *villa*, tal vegada corral, *cohors*, les prospeccions han tret a la llum un mur de considerables dimensions, que s'estén al llarg de tota la superfície destinada a excavació i que, segons tots els indicis, penetra a les finques veïnes sota un espès estrat de terra. Aquest element està format, a la seva vegada, per dos murs acoplats, i presenta també dues fases de construcció, una cap a l'interior, d'uns 40 cm. d'amplada, probablement posterior a l'exterior. El primer mur construït amb materials ordinaris, pedres petites i argamassa poc resistent, denota una economia més pobre, o, potser, un *opus* menys atès; mentre que el segon, curiosament aixecat amb pedres granítiques de color verdós i rosat, posseïx quatre contraforts que suggereixen una gran nau coberta, *tecta*.

En un període posterior, encara per definir, però que podria datar-se entre finals del segle III i començaments del segle IV d.C., foren arrambats a aquest mur exterior, altres de menor qualitat pertanyents a uns allotjaments o quadres, *stabula*. Fins al present, les prospeccions han permès descobrir dues d'aquestes dependències contigües. Tanmateix, en el final del doble mur, vers el sud, es per-

fila l'existència d'una altra. Tenen els murs inclinats en el seu desenvolupament envers la carretera i presenten, superficialment, una capa d'argamassa allisada; punt d'arrancada per a la tova, *lateres crudi*.

No ha estat possible delimitar totalment la segona d'aquestes dependències, ja que s'estén dins l'estrat del talús est, proper i paral·lel a l'esmentada carretera. En aquest tall han aparegut tres inhumacions paral·leles delimitades per pedres arrencades dels murs propers. Són d'època alto-medieval, semblants a les trobades a Vilassar de Dalt (14), Cabrera de Mar (15) i Sant Pere de Riu (Tordera), (16) entre altres.

Tot aquest nou conjunt estén la *villa rustica* vers el pla, donant-li unes dimensions més grans de les que, en un temps, s'havien suposat (17), i confirmen la importància econòmica de la *villa romana* de Tossa.

4. Alguns materials de la *villa rustica*.

A continuació, presentem una sèrie de peces arqueològiques procedents de les prospeccions realitzades a la *villa rustica*. El criteri de selecció d'aquets materials ha hagut d'esser forçosament arbitrari, en no haver-se practicat en aquesta primera etapa dels treballs, bàsicament encaminada al salvament del recinte, estratigrafies riguroses. No obstant, a més de la importància *per se* de cada un dels vestigis, resulta interessant aturar-se en la continuïtat cronològica que denoten.

Ceràmica.

1. M.M.T., núm. inv. 101 (lám. I fig. 1), diàmetre de la base 7,1 cm. Fragment del fons d'un plat forma Lamboglia 5 de la ceràmica campaniana B. La pasta és de color beig-rosat, i està coberta per un vernís negre mat d'excel·lent qualitat. En decoració, ostenta tres cercles concèntrics incisos en el fons intern.
2. M.M.T., núm. 102 (lám. I fig. 2), diàmetre de la base 5 cm. Fragment de fons d'un plat de forma idèntica a l'anterior. Pertany al denominat "tipus emporità G" de la ceràmica campaniana (18). La pasta és beig-rosada i dura amb desgrentant de mica moscovita poc visible; el vernís exterior és de color sèpia fosc i l'interior vermellós amb taques negres. La decoració con-

sisteix en dos cercles concèntrics situats en el fons intern de la peça, entre els quals es veu un motiu a rodeta de pas simple. Aquesta modalitat ceràmica apareix a Empúries cap al segon quart del segle I a. de J.C.

3. M.M.T., núm. inv. 103 (là. I fig. 4), diàmetre de la boca 9 cm. Fragment de la vora i el terç superior de la paret d'un vas de *terra sigillata aretina* de la forma Goudineau 37 b (19). En la part externa, presenta una decoració a base de dues espirals enllaçades en alt-relleu. Aquest exemplar es data a Bolsena entre els anys 5 i 16 de l'Era.
4. M.M.T., núm. inv. 104 (là. I fig. 6), diàmetre de la boca 17,1 cm. Fragment de vora i del terç superior de la paret d'un vas de *terra sigillata sudgallica* de la forma Drag. 37. La pasta és rosada, dura i de bona qualitat, coberta per un vernís vermell brillant. Els motius decoratius que apareixen a la superfície externa són d'una execució bastant tosca i descurosa; consisteixen en un fris superior d'oves, limitat per una alineació de petits motius oblongues units entre si, que dona pas a una composició de més envergadura, que no la tenim completa, però de la que es pot entreveure una àguila explaiada mirant cap a la dreta i incluída dins un cercle, i, a la seva dreta, en posició superior, una au que combina amb una fulla potser d'acant i un sèpal provist de tija. Resulta difícil establir la cronologia exacta d'aquest fragment. Tanmateix, alguns caràcters, com la mala factura, les oves de l'estil d'IANUS (20) i la petita figura d'au (21), la situen vers l'últim quart del segle I.
5. M.M.T., núm. inv. 105 (là. I fig. 5), diàmetre de la boca 16,2 cm., diàmetre de la base 6,6 cm., alçada 3,8 cm. Plat de *terra sigillata sudgallica* forma Drag. 15/17. Pasta roja i dura amb vernís del mateix color més fosc i brillant. En el centre del fons intern presenta un *sigillum* de forma rectangular amb els angles roms. El seu text, per defecte d'estampació, resulta quasi il·legible. Potser es pot interpretar con OF. IANN, encara que tal transcripció no és del tot segura, el que ens inclina a deixar de donar-li qualsevol valor cronològic. Atenent a les seves característiques formals, aquesta pàtera es podria datar a la segona meitat del segle I (22).

6. M.M.T., núm. inv. 106 (là. I fig. 8), fragment de vora d'un vas de la forma Drag. 36, pertanyent a la *terra sigillata sudgallica*. Damunt el llavi presenta una fulla d'aigua molt similar a les que són freqüents a les ceràmiques bètiques de parets fines. La seva cronologia és molt semblant a la de l'exemplar esmentat anteriorment (23).
7. M.M.T., núm. inv. 107 (là. I fig. 7), fragment de vora d'un vas de *terra sigillata sudgallica* de la forma Ritt. 5. Exemplars d'aquest mateix tipus es daten a Hofheim cap a l'època de Claudi (24).
8. M.M.T., núm. inv. 108 (là. II fig. 1), llàntia de volutes de pic triangular. Pertany als tipus Dressel 10, Loeschke I, Broneer XXII, Lerat III 2, Walters 78-80 i Ponsich II A (25). La mala conservació del fragment no permet d'advertir cap decoració. Això no obstant, és notòria la presència d'una nansa bífida i perforada en posició diametralment oposada a la piquera. La pasta és groga i tova amb engalba ataronjada fosca brillant en l'exterior. Podem datar aquest exemplar del temps de l'imperi de Neró o l'inici de la Dinastia Flàvia.
9. M.M.T., núm. inv. 109 (là. II fig. 2), fragment de llàntia. En no tenir piquera es fa difícil classificar-la en un tipus determinat, encara que sembla el més adequat incloure-la dins de les de pic rodó o disc (26). Com es el cas anterior, les seves trencadures ens fan difícil conèixer la seva decoració, encara que, vistes les proporcions del petit bocí conservat prop de la nansa, aquesta va haver de ser de reduït tamany. En el fons extern presenta una marca de ceramista en baix-relleu, efectuada amb tota probabilitat abans de la cocció. Són legibles perfectament les seves últimes lletres i part de la que els antecedeix de manera que la marca podria transcriure's com (I) S V C. Aquesta grafia es troba inclosa en diverses marques conegudes: Q.MUNSVS, Q.MOMSUC, C.MVN.SVC, C.CLO.SVC i GE-LOSVC. La penúltima, procedent de l'Àfrica Proconsular, es data des de l'últim quart del segle I fins al primer del segle II, essent l'última una de les seves variants aparegudes a Corneto i Tarquínia (27). Tanmateix, convé més a la nostra transcripció assimilar-la a la primera de les marques citades, procedent de Leiden, o a la segona, catalogada en el C.I.L. i conser-

vada en una col·lecció Lionesa. Sigui com sigui, la cronologia de finals del segle I i principis del II, així com la procedència africana, ens assemblen les més encertades.

10. M.M.T., núm. inv. 110 (là. II fig. 3). Fragment de llàntia de tipus molt similar a l'anterior. Com en aquella, desconeixem el motiu decoratiu degut a la poca entitat del bocí conservat. En el fons extern presenta una marca en baix-relleu amb les lletres L.M.R., insuficients per a efectuar una atribució atinada. Cronològicament podem situar aquesta peça en els primers temps de la producció d'aquest tipus.
11. M.M.T., núm. inv. 111 (là. I fig. 10). Fragment d'un vas de *terra sigillata* hispànica forma Drag. 37. La pasta és rosada i quelcom tova i està coberta per un vernís vermell brillant de bona qualitat. Encara que la superfície conservada no és gaire gran, permet de conèixer els diferents motius decoratius que l'ornamenten, disposats en forma de tres frisos longitudinals i paral·lels. El primer d'aquets s'inicia amb una filera de fulletes sense tija, en forma d'angle agut, orientat cap a la dreta; li segueix una successió alternativa de rosetes de vuit pètals i conills inscrits en un cercle ondulat. La segona banda decorativa conté el mateix motiu vegetal col·locat linealment que observem al començament del primer fris, i l'ornamentació principal consisteix en una successió alternativa d'anyells inscrits en cercles ondulsats i rosetes de vuit pètals. Finalment, la tercera banda conté, en la seva part inferior, el mateix motiu vegetal que les dues anteriors ostenten en la superior, encara que, en aquest cas, està limitat per dos petits filets; la decoració principal, molt perduda en aquest sector, sembla que sigui una successió de les esmentades rosetes de vuit pètals i una tija amb fulletes orientades a ambdós costats i un petit cercle com a base, inscrit en una circumferència ondulsada (28). En no conèixer el context estratigràfic, és impossible assignar una data concreta a aquest vas, tota vegada que la variant de vora senzilla de la *terra sigillata* hispànica decorada amb motius de cercles s'estén des de l'últim terç del segle I fins al segle III.
12. M.M.T., núm. inv. 112 (là. I fig. 3), diàmetre de la boca 7,1 cm., diàmetre de la base 3,4, alçària 8 cm. Gobelet de parets fines de la forma Marabini LXVIII (29). Dins de les seves caracterís-

tiques formals cal destacar el "collarino" al final de la vora i, sobre tot, l'element d'aprehensió existent entre el final del llavi i el principi del cos, desconegut fins ara en aquesta producció. La pasta és rosada i relativament dura amb abundant desgredant de mica; li manca vernís o engalba. Aquesta forma és datada a Cosa en el període Claudi-Nerionà, i és molt escassa a la Península Ibèrica.

13. M.M.T., núm. inv. 113 (là. III fig. 5), diàmetre de la boca 32,6 cm., Plat de *terra sigillata* clara A, forma 10 A, la seva pasta és vermella i dura amb un desgredant de mica. A l'interior s'observa un vernís de tò quelcom més fosc i de bona qualitat. Es tracta d'una forma abundantíssima a la costa catalana, i que la seva data abarca des de principis del segle II fins als inicis del III (30).
14. M.M.T., núm. inv. 114 (là. III fig. 6), diàmetre de la boca 20,6 cm. Bol de ceràmica lluenta; pertany a la forma Lamboglia 3/8. La seva pasta és tova i de color avellana amb engalba de color ataronjat fosc amb lluentó metàl·lica deficientment aplicada. La seva data, quelcom imprecisa en l'estat actual dels mostres coneixements (31), pot dur-se fins al segle IV de l'Èra.
15. M.M.T., núm. inv. 115 (là. III fig. 8), diàmetre de la boca 25 cm. Bol carenat de *terra sigillata* clara A, forma Lamboglia 3, Hayes 14 A. La pasta és vermelloso, porosa i una mica tova, i està coberta per un vernís vermell clar de bona qualitat; es pot datar a mitjans del segle II (32).
16. M.M.T., núm. inv. 116 (là. I fig. 9), diàmetre de la boca 20 cm. Plat de *terra sigillata* clara A, forma 9. La pasta és rosada i dura; en la paret interior té un vernís vermell, i l'exterior es fumata. La seva cronologia s'estén des de la meitat del segle II fins a la meitat del III (33).
17. M.M.T., núm. inv. 117 (là. II fig. 4), diàmetre de la boca 4,4 cm., alçada 19,9 cm. Cantimplora. Es tracta d'una forma existent a la *terra sigillata sudgallica* i hispànica. També és freqüent a la *terra sigillata* clara A —formes Lamboglia 13 i Hayes 143—. Segurament el nostre exemplar està emparentat amb els d'aquest últim tipus. Tanmateix, la seva engalba beig

d'escassa qualitat no té cap aparença amb la de la sigillata clara A, malgrat que la seva pasta és rosada i tova com la d'aquella, encara que amb desgredant de quars una mica gros. Per analogia amb les referides formes de Lamboglia i Hayes, podem datar aquesta peça a finals del segle I o principis del II (34).

18. M.M.T., núm. inv. 118 (lám. III fig. 7), diàmetre de la boca 25 cm. Fragment de la vora d'un bol de *terra sigillata* clara B, forma Lamboglia 8. La pasta és de color beig, tova i conté desgredant de mica; està coberta per un vernís vermellós-ataronjat brillant de mala qualitat. La seva data se situa a finals del segle II (35).
19. M.M.T., núm. inv. 119 (lám. III fig. 1), diàmetre de la base 3,5 cm. Fragment del fons i del terç inferior de la paret d'un vas de ceràmica lluenta, assimilable a la forma Lamboglia 28. La seva pasta és avellana, tova i porosa, amb engalba ataronjada-rogenca brillant, en la qual s'observen taques fosques. Es pot datar a la segona meitat del segle III i primera del IV. (36).
20. M.M.T., núm. inv. 120 (lám. III fig. 2), Fragment de la part d'un bol carenat de ceràmica lluenta, forma Lamboglia 1/3. A la seva meitat inferior presenta una decoració de rodeta simple de pas inferior. Les seves restants característiques i la cronologia són idèntiques a les de l'exemplar anterior.
21. M.M.T., núm. inv. 121 (lám. IV fig. 1), diàmetre de la boca 7,7 cm. Fragment que proporciona gran part del perfil d'una gerra panxuda amb una sola nansa amb la vora en forma de cassoleta. Els seus caràcters formals són molt similars, per no dir idèntics, als de la ceràmica lluenta: la pasta és de color avellana, bastant dura, coberta en la seva cara externa per un vernís ataronjat-marró amb lluentor metálica; a l'interior són molt ostensibles les marques del torn. Tanmateix, i malgrat el que hem exposat, no figura en el quadre de formes de Lamboglia. La seva data, per comparació amb productes de factura similar, es pot centrar en el segle IV.
22. M.M.T., núm. inv. 122 (lám. IV fig. 5), diàmetres de la base 12 cm. Fragment del fons i del terç inferior de la paret d'un vas

que es podria incloure en la forma 1/3 de la ceràmica lluent. En la seva part superior ostenta una ranura longitudinal, sobre la qual s'observa part d'un fris a rodeta de pas romboïdal. La pasta és de color marró-rosada i molt dura; li manquen el vernís o l'engalba. Per la seva forma i decoració aquesta peça s'hauria d'enquadrar en la ceràmica lluent, però la carència de vernís i la textura de la pasta obliguen a pensar en una imitació o producció paral·lela, cosa que no obsta perquè la seva data sigui de finals del segle III o, millor, de principis del segle IV (37).

23. M.M.T., núm. inv. 123 (lám. II fig. 5), diàmetre de la boca 39 cm., alçada 6,4 cm. Plat de *terra sigillata* clara C forma Lamboglia 40 i Hayes 50. Es tracta d'un dels tipus més típics d'aquest taller. La pasta és rogenca de bona qualitat, coberta per un excel·lent vernís quelcom més fosc. La cronologia indicada en aquest cas sembla que compregui des de l'any 230/240 fins al 325 de l'Era (38).
24. M.M.T., núm. inv. 124 (lám. III fig. 3), fragment de la vora d'un vas de *terra sigillata* clara D, forma Lamboglia 51. La pasta és rosada, tova i porosa, amb vernís vermell de bona qualitat a la paret interna. La cronologia d'aquesta peça abarca des de finals del segle III fins ben entrat el segle IV. No obstant això, la qualitat del vernís, semblant al de la *terra sigillata* clara A, fa que es pugui situar en els primers temps d'aquesta producció (39).
25. M.M.T., núm. inv. 125 (lám. III fig. 4), fragment del fons d'un plat de *terra sigillata* clara D. Es difícil assignar-li una forma determinada, donat l'escàs tamany del fragment conservat. Per una altra part, la decoració estampada de cercles concèntrics es dona en els estils A, B i C d'Hayes, cosa que determina la seva amplitud cronològica: 320-470 (40).
26. M.M.T., núm. inv. 126 (lám. IV fig. 3), diàmetre de la boca 11,8 cm., diàmetre de la base 8 cm., alçada 19,8 cm. Olla de vora cóncava i lleugerament ametllada. La seva pasta és rosada i tova, amb un desgredant molt abundós de quars. En el terç superior extern està fumada, i són ostensibles les marques del torn a la paret interna. Pertany al tipus Vegas 2;

segons aquesta autora, la seva data s'estendria des del segle II a. de J.C. fins a l'inici del principat d'August (41).

27. M.M.T., núm. inv. 127 (làm. IV fig. 8), diàmetre de la boca 15,6 cm. Bol carenat de ceràmica comuna, forma Vegas 4 i Hayes 193. Pasta rosada, tova i molt porosa amb desgreixant de mica i quars. La meitat superior de la paret externa està fumada. La seva data comprèn el segle I a. de J.C. i el I de l'Era (42).
28. M.M.T., núm. inv. 128 (làm. IV fig. 2), diàmetre de la boca 16,8 cm., diàmetre de la base 13 cm., alçada 5,2 cm. Pàtera de ceràmica comú. La pasta és gris clara, quasi blanca, encara que l'exterior de les parets és gris bastant fosc; té un desgreixant de quars de gran tamany. La factura, malgrat tot, no és del tot tosca.
29. M.M.T., núm. inv. 129 (làm. IV fig. 6), diàmetre de la boca 19,4 cm. Tapadora de ceràmica comú. La seva factura és bastant adotzenada. La pasta és de color beige amb desgreixant de grossos grans de quars i mica negra. La vora i la paret interna estan fumades.
30. M.M.T., núm. inv. 130 (làm. IV fig. 4), diàmetre de la boca 12 cm., diàmetre de la base 6,6 cm., alçada 16,2 cm. Olla ovoide amb el llavi exvessat. Es notòria la presència de les arrencades d'una nansa al final de la vora i en el terç superior de la paret. La pasta és de color gris que es fa més fosca en la paret interna, conté grans grossos de desgreixant de quars. Malgrat d'ésser feta a torn lent, la factura de la peça és molt tosca. Desconeixem la seva cronologia, però intuïm una filiació alto-medieval.
31. M.M.T., núm. inv. 133 (làm. IV fig. 7), diàmetre de la boca 13 cm. Olla ovoide amb una petita vora en forma de bastonet. Ostenta un mamelló en el centre de la paret, que segurament es va efectuar amb una intenció decorativa i no per a l'aprehensió del vas. La pasta, molt grollera, és de color rojenc en l'interior i gris en l'exterior; conté desgreixant de quars en abundància. Com en el cas anterior, ens inclinem per una cronologia alto-medieval.

Monedes.

32. M.M.T., núm. inv. 43 (làm. V fig. 1). As. Anvers: cap amb elm, mirant a la dreta; són visibles dues contramarques, la primera d'elles consisteix en un dofí sobre el casc, i la segona, en les lletres D D estampades junt al rostre, a la dreta. Revers: Pegàs orientat a la dreta, sota la llegenda EMPOR escrita en caràcters llatins. Aquesta peça correspon a les emissions emporitanes realitzades entre el 44 i el 27 a. de J.C. Les contramarques serien aplicades en època de Calígula i Claudi (43).
33. M.M.T., núm. inv. 41 (làm. V fig. 2). Gran Bronze. Anvers: IMP. CAES. M. AVR. SEV. ALEXANDER AVG. El seu bust llorejat i togat, orientat cap a la dreta. Revers: P.M. TR. P. V COS. II P. P. Alexandre mirant cap a la esquerra, sacrificant en un trípede il·luminat, amb una pàtera en una mà i sostenint un llibre amb l'altra. Porta les inicials S.C. Es pot datar l'any 226 d. de J.C. (44).
34. M.M.T., núm. inv. 37 (làm. V fig. 3). Bronze mitjà. Anvers: GALLIENNVS AVG. El seu cap radiat, orientat a la dreta. Revers: LEG. II AD. VII P. VII F. Pegàs cap a la dreta (45).
35. M.M.T., núm. inv. 1 (làm. VI fig. 1). Petit Bronze. Anvers: CONSTANTINUS P. F. AVG. El seu bust a la dreta amb diadema i cuirassa. Revers: GLORIA EXERCITVS. Dos soldats amb elm, sostenint cada un d'ells una llança i recolzats en un escut; entre ambdós, una ensenya militar coronada per una bandera, sobre la qual s'observa una corona (46). En l'exerg, les lletres SMNA que corresponen a la primera *officina* de la seca de Nicomèdia (47).
36. M.M.T., núm. inv. 9 (làm. VI fig. 2). Petit Bronze. Anvers: CONSTANTINVS MAX. AVG. El seu bust amb diadema mirant a la dreta, vesteix toga i cuirassa. Revers: GLORIA EXERCITVS. Dos soldats amb elm cada un amb una llança, entre els qual s'observa dues ensenyes militars (48).
37. M.M.T., núm. inv. 17 (làm. VI fig. 3). Petit Bronze. Anvers: FL. IVL. CRISPVS NOB. CAES. El seu bust llorejat i togat mirant a la dreta. Revers: PRINCIPI IVVENTVTIS. Crisp cap a la

dreta sostenint un globus i una llança en posició transversal. En l'exerg, PTR (49).

38. M.M.T., núm. inv. 14 (lám. VI fig. 4). Bronze mitjà. Anvers: IMP. PROBVS AVG. El seu bust amb corona radiada mirant a la dreta, vesteix cuirassa. L'ègida és decorada amb un cap de medussa. Revers: ADVENTVS AVG. Probo amb vestimenta militar a cavall cap a l'esquerra, aixeca la mà dreta sosté un ceptre, sota les potes davanteres del cavall s'observa un captiu sentat. En l'exerg, una corona entre les lletres R i Z (50).

5. Conclusió

Els materials arqueològics que hem estudiat no tenen, sense cap mena de dubte, el valor incontestable de les peces producte d'una estratigrafia. En la seva totalitat procedeixen de les prospeccions superficials efectuades durant els últims anys en la zona de la *villa rustica* situada davant de l'antic Hospital de pobres, que, afortunadament, s'ha conservat pràcticament intacta fins als nostres dies.

No es pretén en aquesta conclusió donar una sèrie de dates exactes e irrefutables sobre les distintes fases d'ocupació de la *villa*. Per això es fa totalment necessari emprendre la segona fase dels treballs que anunciàvem al començament, això és, realitzar una excavació extensa, detinguda, i amb totes les garanties que proporcionen els mètodes moderns de l'arqueologia clàssica. No obstant, el gran ventall de materials que presentem pot donar-nos una sèrie d'indicis sobre l'activitat en el jaciment que, principalment, afecten al seu període d'utilització i, d'alguna manera, a la seva activitat comercial.

En primer lloc, ens referirem a la possible cronologia de l'establiment, en aquest sentit. A falta de referències explícites en les Fonts, hem de recórrer a les dades proporcionades pels materials que coneixem. Com ja s'ha dit, tots ells han estat trobats a la *villa rustica* i les nostres indagacions han de limitar-se a aquest sector, confiant en l'informadó extreta de ceràmiques i monedes. El decurs cronològic de les primeres comença amb les produccions de vernís negre nomenades ceràmica campaniana. Fins al moment, no s'han trobat fragments de campaniana A, que la seva data arriba, com a màxim, fins a la meitat del segle I. a. de J.C. La repetida procedència dels materials fa que aquest fet no tingui un valor massa definitiu.

Tanmateix, la presència de campaniana B i del tipus empurità G sí constitueixen un indici digne de tenir-ho en compte. La campaniana B es data entre el 125 i el 50 a. de J.C. Es una producció itàlica procedent quasi amb tota seguretat de l'antiga Etrúria i, al final de la seva existència, fou substituïda per la *terra sigillata* aretina. Referent al tipus empurità G, sembla clar que es tracta d'una manufactura local, potser fabricada a Empúries, i que el seu mercat va estar centrat a l'àrea septentrional de la costa catalana. La seva data, molt precisa, abarca des de el segon quart del segle I a. de J.C. fins l'any 50/40 abans de l'Era. Aquestes dues ceràmiques donen peu, per a la nostra primera afirmació, en el sentit que la *villa* romana de Tossa hagués pogut entrar en activitat en un període de assimilable a l'època de Cèsar, en la qual s'utilitzaven en la vaixel·la de taula peces importades de la metròpoli i altres, molt semblants a aquestes, produïdes prop de l'establiment que tractem.

El següent indici digne de tenir en compte ve donat per l'aparició de *terra sigillata* aretina i d'un as empurità. Aquest elements assenyalen un període comprès entre el 5-16 de l'Era, data de la forma Goudineau 32 b de la t.s. aretina, i el final del principat de Calígula o el començament de l'època de Claudi, en la qual se situen les contramarques aparegudes en la moneda, que fou encunyada quelcom abans, entre el 44 i el 27 a. de J.C. Com es pot veure, entre les peces descrites en primer lloc i les que acabem d'analitzar, existeix una breu solució de continuïtat que abarca quasi cinquanta anys. Entenem que no resulta massa significativa a manca de dades estratigràfiques precises, però, en tot cas, no la deixem d'assenyalar, encara que l'àmplia data de l'olla descrita amb el número 16 i la del bol 27 bé poden abarcar aquest període. A continuació, els testimonis materials se succeeixen de forma perfectament regular. La llàntia de volutes i la urneta de parets fines abarquen la primera meitat del segle I; cap a aquestes dades apareixen les primeres mostres de la producció de *terra sigillata sudgallica* que, a més abarquem també la segona meitat d'aquesta centúria. La *terra sigillata* clara A i les llànties de disc donen llum sobre el final del segle I i tot el II, i les distintes variants de *sigillata* clara, B, C, lluenta i D, així com les encunyacions de Gal·lienus, Probus, Constantí i Juli Crisp proporcionen una continuïtat cronològica, que no es deté fins l'any 326, final del període en que Crisp compleix les funcions de Cèsar que, d'alguna forma, enllaça amb la data, molt àmplia, del 320 al 470, adjudicada al fragment de *sigillata* clara D amb decoració estampada de cercles concèntrics.

Resumint, i segons les dades aportades pels vestigis arqueològics superficials, podem estimar el període d'activitat en la *villa rustica* de Tossa — imaginem-nos que, per extensió, aquestes suposicions serien igualment vàlides per a la *villa urbana* — entre el segon quart del segle I a. de J.C. i la meitat del segle IV de l'Era. Com s'ha dit abans, aquests límits, sobretot el del final, hauran de ser acceptats, de moment, amb tota classe de reserves, però no deixen de ser esclaridors en el sentit d'assenyalar una activitat continuada en el lloc durant quasi cinc segles que, per exemple, no van acusar de forma especial determinades crisis, com la invasió dels franco-alamanyans, que fou fatal per a Empúries i determinà la construcció dels imponents recintes fortificats de Girona i Barcelona.

En el terreny de l'activitat comercial, la *villa* de Tossa és incluída de forma particularment activa a les principals vies d'intercanvi vigents en el seu temps. Des del principi, es constata la presència del tràfic marítim que successivament aporta ceràmiques itàliques, i que la seva minva impulsa el desenvolupament de productes locals com la Campaniana G, també present a la nostra *villa*. Una mica després, i amb la progressiva descentralització de la producció de ceràmiques, arriben a Tossa manufactures dels centres actius del sud de la Gal·lia que, com és lloc comú en els restants centres del litoral català, anul·len quasi del tot les importacions de productes de terra endins, personificats en aquest cas per la *terra sigillata* hispànica, que la seva mínima influència en els establiments de l'actual Costa Brava és definitivament superada per la veritable inundació de *sigillata* clara africana, que pràcticament monopolitza el mercat de la vaixel·la de taula d'una certa qualitat fins al moment final del nostre jaciment. Com es veurà, les troballes realitzades demostren una rica activitat importadora i exportadora, realitzada principalment per mar i inmersa a les grans rutes vigents a la Mediterrània Occidental durant el període que ens preocupa.

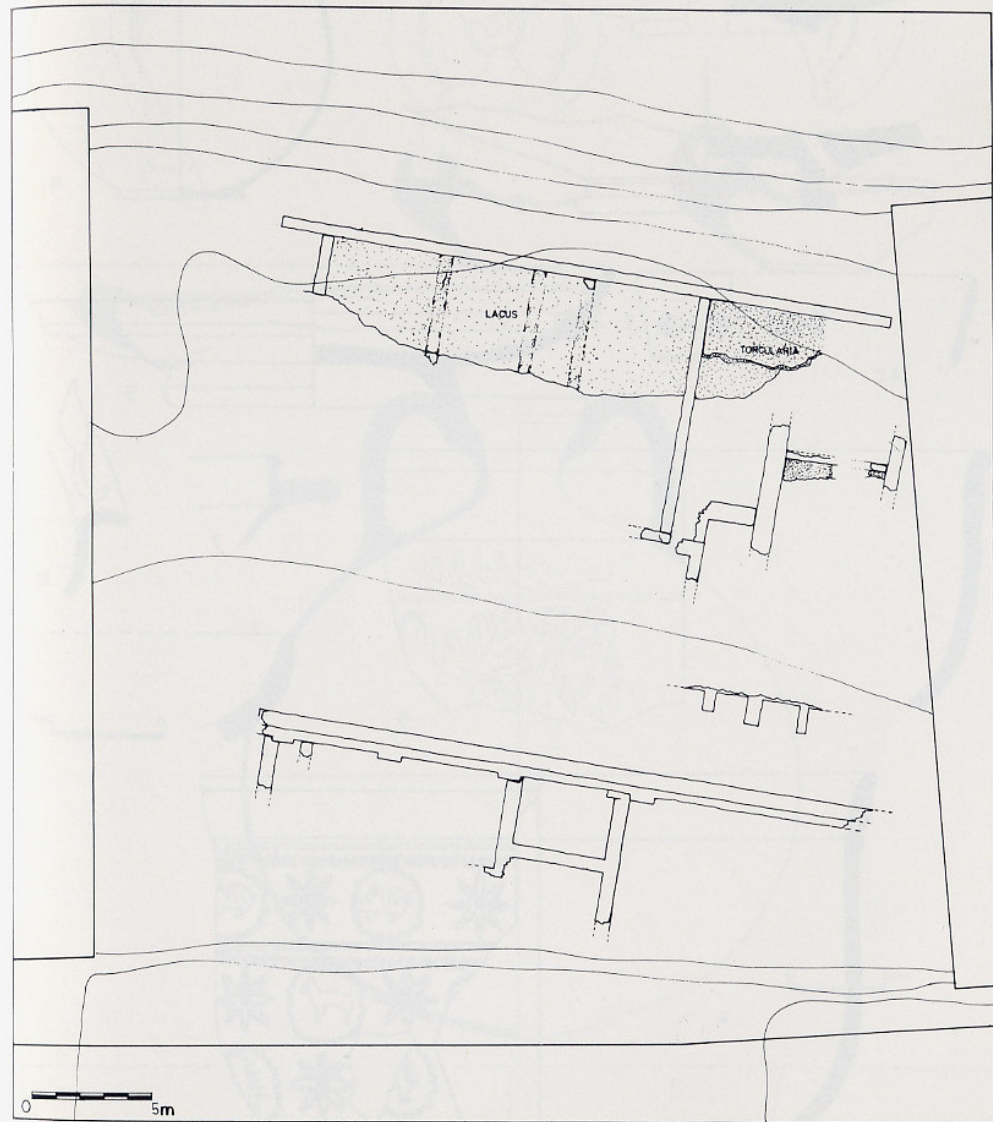
Finalment, és necessari fer menció d'algunes peces recollides propies del repertori de les ceràmiques alto-medievals d'ús diari que la seva cronologia és particularment fosca, encara, que, de qualsevol manera, no poden ésser posteriors al segle XI. La seva presència en el solar de la *villa* no té per ara cap significat especial, car, en no ser possible associar-les amb estructures, és difícil atribuir-los una funció. De totes formes, es pot justificar llur aparició relacionant-la amb les posteriors ocupacions sofertes pel territori de Tossa i que, en el cas de la *villa* romana, es materialitzen en l'existència d'una necròpolis d'inhumació també medieval.

Notes.

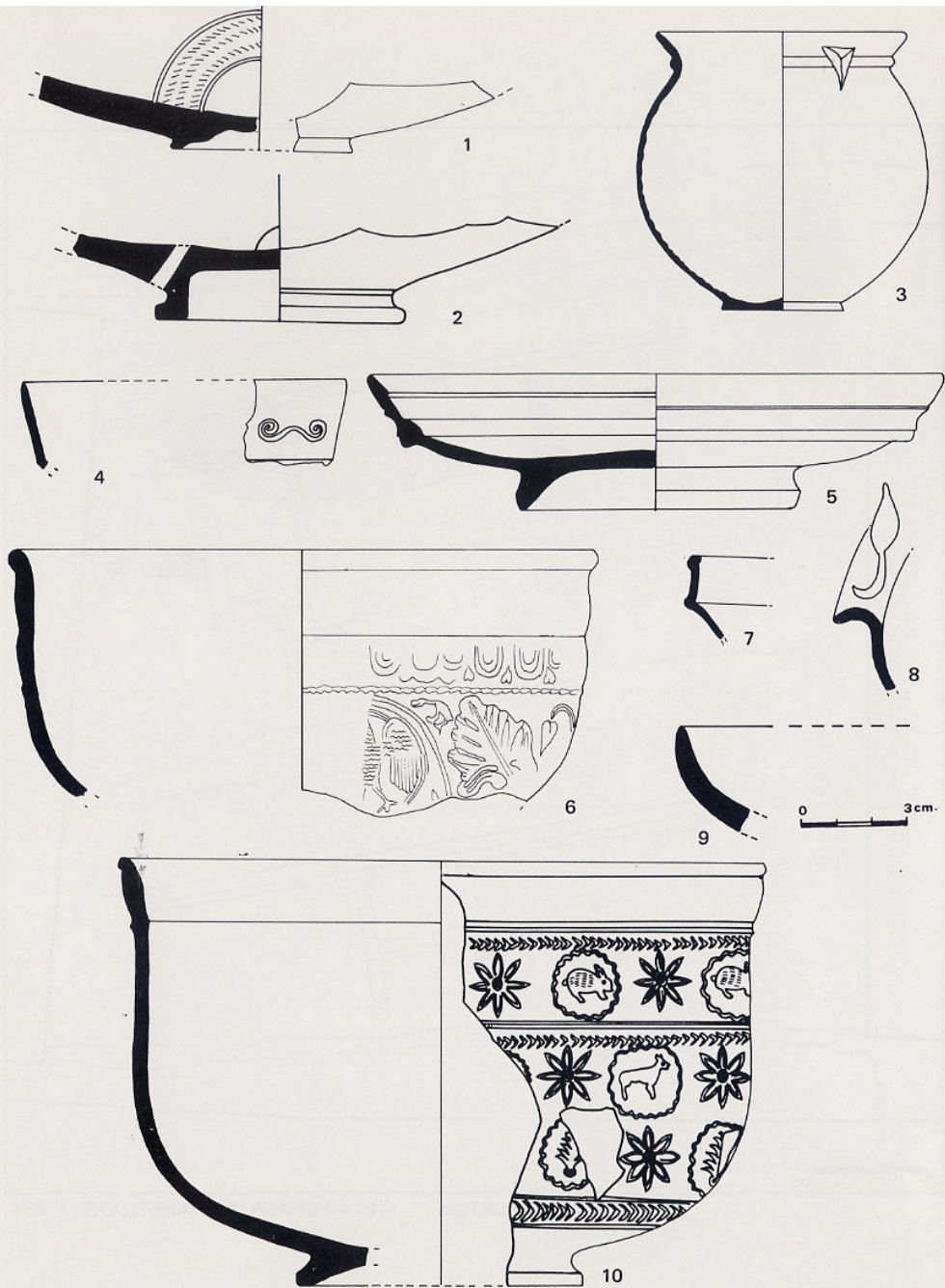
1. Marcus Portius Cato, *De Agricultura*, 2,7. Marcus Terrentius Varro, *De re rustica*, 1.16,2.
2. A. del Castillo Yurrita, *La Costa Brava en la Antigüedad, en particular la zona entre Blanes y S. Feliu de Guixols. La villa romana de Tossa*, a *Ampurias*, 1, 1939, pàg. 235.
3. Cató, 1,3 Varró, 1,6,6.
4. José Pella y Forgas, *Historia del Ampurdán*, Barcelona, 1883, pàg. 213.
5. Enrique Claudio Girbal, *Tossa. Noticias sobre su historia, tradiciones y costumbres de esta villa y su término*, Girona, 1884, pàg. 10.
6. I. Melé i Farré, *Converses sobre les excavacions de la villa romana de Tossa*, a *Butlletí del Grup Excursionista Gironí*, 1922, pàg. 11.
7. Melé, *Converses...*, citat, pàg. 19.
8. Melé, *Converses...*, citat, pàgs. 20-21.
9. Blázquez, Montenegro, Roldán, Mangas, Teja, Sayas, García Iglesias, Arce, *Historia de España Antigua*, vol. II, Madrid, 1978, pàg. 742.
10. Del Castillo, *La Costa Brava...*, citat, pàg. 241.
11. Superfície del terreny 1.066 metres quadrats. Escripura davant del notari de Blanes Sr. Josep Mauri Serra.
12. Declarat "Monumento Histórico-Artístico de interés local", B.O.E., nº 159 del 5 de juny de 1977, ordre nº 15.328. L'Ajuntament comença els tràmits d'adquisició: B.O.P. del 25 de setembre de 1979. Edicte nº 5.482.
13. M. Zucchitello, *Notes d'Arqueologia de Catalunya, Tossa*, a *Informació Arqueològica*, 26, gener-abril, 1978, pàgs. 36-37.
14. R. Batista i Noguera i J. Bonamusa i Roure, *Trobada d'una necròpolis de l'alta edat mitjana a Vilassar de Dalt*, a *Informació Arqueològica*, 16, gener-abril, 1975, pàgs. 106-108.
15. Secció Arqueològica del Museu de Mataró, *El jaciment arqueològic de Can Modolell (Cabrera de Mar)*, a *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia del Maresme*, 4, gener-juny 1978 pàg. 95.
16. J. Bonamusa i Roure.
17. Del Castillo, *La Costa Brava...*, citat, pàg. 247.
18. E. Sanmartí, *La ceràmica campaniense de Emporion y Rhode*, Monografies Emporitanes, IV, vol. I, Barcelona, 1978, pàg. 25.
19. Ch. Goudineau, *La céramique aretine lisse*, a *Fouilles de l'Ecole Française de Rome a Bolsena (Poggio Moscini) 1962-1967*, vol. IV, Suplement nº 6 de les *Mélanges d'Archéologie et d'Historie de l'Ecole Française de Rome*, París, 1968, pàgs. 227, nº 62 i 305.
20. F. Oswald i T.D. Pryce, *An introduction to the study of Terra Sigillata*, Londres 1920, pàg. 115, lám. XXX, nº 123.
21. F. Oswald, *Index of figure-types on Terra Sigillata ("Samian Ware")*, The University Press of Liverpool, Edimburg, 1936-1937, pàg. 144, lám. LXXXVI, nº 2.286.
22. Oswald i Pryce, *An introduction...*, citat, pàg. 43.
23. Oswald i Pryce, *An introduction...*, citat, pàg. 53.
24. Oswald i Pryce, *An introduction...*, citat, pàg. 38.

25. M. Ponsich, *Les lampes romaines en terre cuite de la Mauretanie Tingitane*, Publications du Service des Antiquités du Maroc, 15, Rabat, 1961, pàg. 33; Menzel, *Antike Lampen in römische-germanischen Zentralmuseum zu Mainz*, Magúncia, 1954, lám. LXXIII, n° 940.
26. Ponsich, *Les lampes romaines...*, citat, pàg. 34.
27. A. Balil, *Estudios sobre lucernas romanas I*, Studia Archaeologica, 2, Santiago de Compostela, 1969, pàgs. 15 i 42; A. Balil, *Lucernae Singulares*, Col. Latomus, vol. XCIII, Brussel·les, 1968, pàgs. 20 i 72.
28. M.A. Mezquíriz de Catalán, *Terra Sigillata Hispánica*, The William L. Bryant Foundation. Monografías sobre cerámicas hispánicas, 1, València, 1961, conill: vol. II, lám. 75, n° 811, en aquest cas té dues orelles; roseta de vuit pètals: vol. II, lám. 78, n° 871, lám. 79, n° 971; planta vertical incompleta: vol. II, lám. 84, n° 1.214; cercles: similars a lám. 106, n° 1.592; fris inferior de fulletes formant angle agut: lám. 128, n° 2.633. No apareixen anyell en cercle ni fris de fulletes superior i central.
29. M.T. Marabini Moeus, *The Roman Thin Walled Pottery from Cosa (1948-1954)*, a *Memoirs of the American Academy in Rome*, XXXII, 1973, láms.46 i 85, n° 431, pàg. 307.
30. N. Lamboglia, *Nuove osservazioni sulla terra sigillata chiara*, a *Rivista di Studi Liguri*, XXIV, 1958, pàg. 277; J.W. Hayes, *Late Roman Pottery*, Londres, 1972, pàgs. 47, 48, fig. 7; M. Vegas, *Cerámica común romana del Mediterráneo Occidental*, Barcelona, 1973, tipus 6, fig. 7, noms. 1-4, pàg. 26.
31. N. Lamboglia, *Nuove osservazioni sulla terra sigillata chiara*, a *Rivista di Studi Liguri*, XXXIII, 1963, pàg. 172.
32. Lamboglia, *Nuove osservazioni I...*, citat, pàgs. 265-266; Hayes, *Late Roman...*, citat, pàg. 41, fig. 6.
33. Lamboglia, *Nuove osservazioni I...*, citat, pàg. 275; Hayes, *Late Roman...*, citat, pàgs. 49-51, fig. 8.
34. Lamboglia, *Nuove osservazioni I...*, citat, pàgs. 280-282, forma Hermet 13 a la t.s. sudgallica; Hayes, *Late Roman...*, citat, forma 143.
35. Lamboglia, *Nuove osservazioni I...*, citat, pàgs. 306-308.
36. Lamboglia, *Nuove osservazioni II...*, citat, pàgs. 176-177.
37. Lamboglia, *Nuove osservazioni II...*, citat, pàgs. 168-170.
38. Lamboglia, *Nuove osservazioni II...*, citat, pàgs. 147-151; Hayes, *Late Roman...*, citat, pàgs. 70 i 73, fig. 12, n° 46.
39. Lamboglia, *Nuove osservazioni II...*, citat, pàgs. 194-196.
40. Hayes, *Late Roman...*, citat, pàg. 223 "concentric circles" 22-29, fig. 39, el més semblant és el nombre 269, encara que té un cercle més. L'estil C acaba l'any 440, i el A III l'any 470.
41. Vegas, *Cerámica Común...*, citat, tipus 2, pàgs. 16-17, lám. 3, n° 1.
42. Hayes, *Late Roman...*, citat, pàg. 207, fig. 36; Vegas, *Cerámica Común...*, citat, tipus 4, pàg. 20, fig. 5.
43. L. Villaronga, *Numismática Antigua de Hispania*, Barcelona, 1979, pàg. 349, n° 935, pàg. 301, n° 1.151.
44. J. del Hierro, *Tratado elemental de Numismática Imperial romana*, Madrid, 1919, pàg. 174; H. Cohen, *Description Historique des monnaies frappées sous l'Empire romain. Communément appelées Médailles Impériales*, Graz, 1955, vol. IV, pàg. 430, n° 291.
45. Cohen, *Description Historique...*, citat, vol. V, pàg. 388, n° 469.
46. Cohen, *Description Historique...*, citat, vol. VII, pàg. 257, n° 246.
47. Cohen, *Description Historique...*, citat, vol. VIII, pàg. 492.
48. Cohen, *Description Historique...*, citat, vol. VII, pàg. 258, n° 255.
49. Cohen, *Description Historique...*, citat, vol. VII, pàg. 348, n° 88.
50. Cohen, *Description Historique...*, citat, vol. VI, pàg. 261, n° 37.

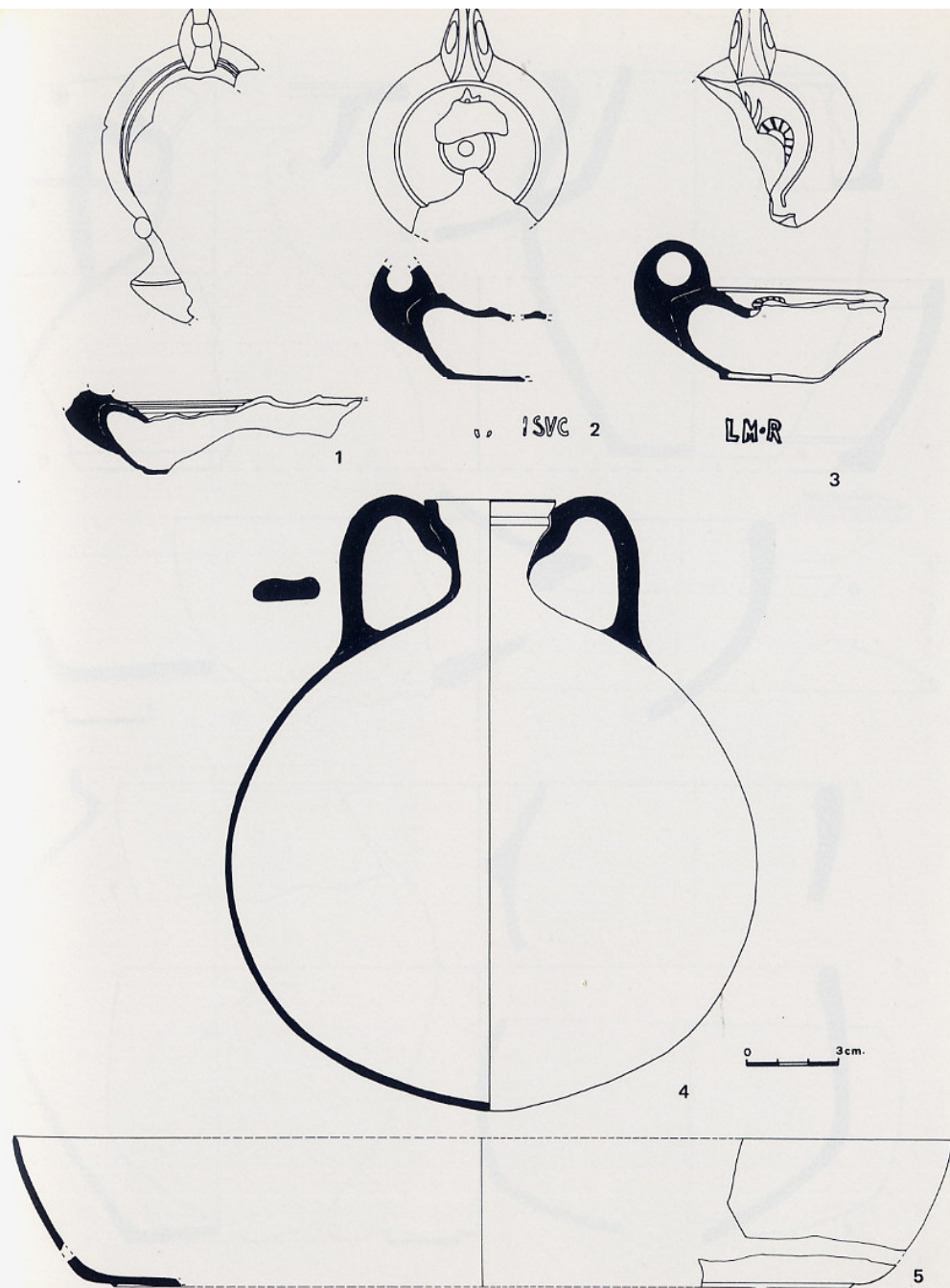
ILUSTRACIONES

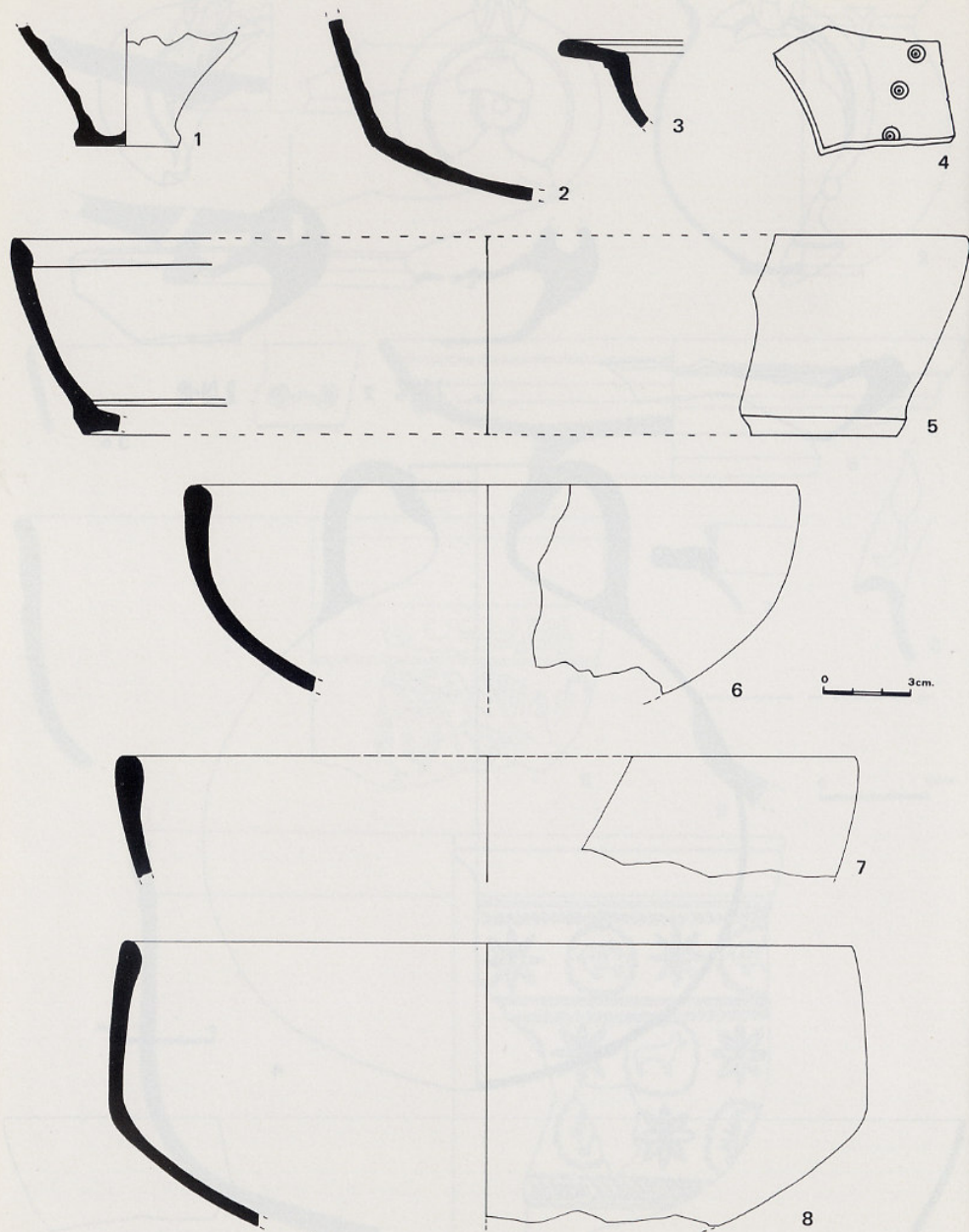
VILLA RUSTICA VIL·LA ROMANA DELS AMETLLERS / TOSSA

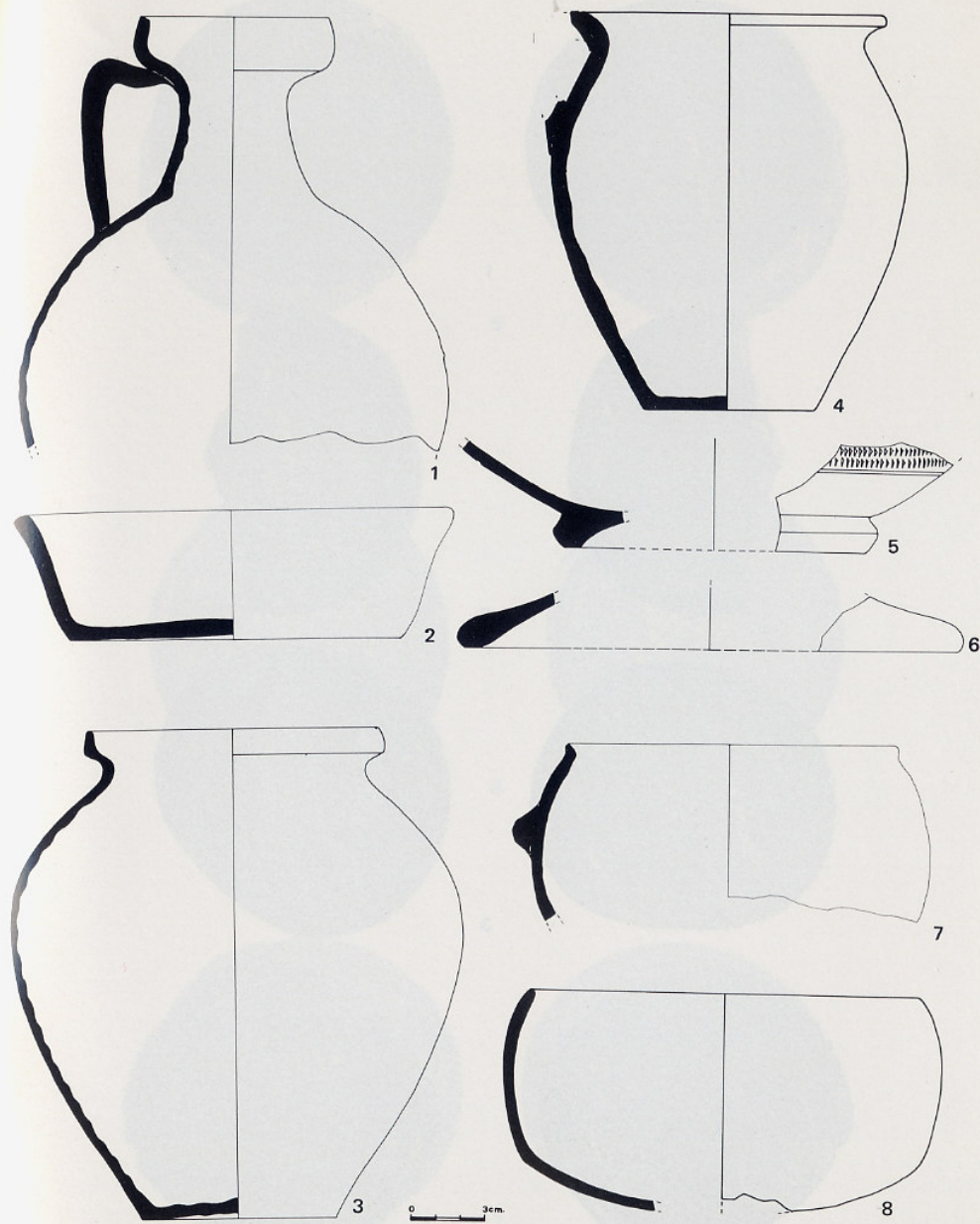
Làmina I

Làmina II

Lâmina III

Lâmina IV

1

2

3

4

Làmina V

5

6

7

Làmina VI

INDICE

1. La villa romana	3
2. Les excavacions	4
3. Les darreres prospeccions	5
4. Alguns materials de la villa rustica	7
Ceràmica	7
Monedes	15
5. Conclusió	16
Notes	19
Il·lustracions	21